Футуристичната таверна

фотография Милена Янкова

От кухнята на „Вкус и формули за утре“ – изложба, посветена на 125-ата годишнина от рождението на Николай Дюлгеров (24 септември – 30 ноември 2026) в галерия „УниАрт“ на НБУ, куратори д-р Анжела Данева и д-р Надежда Янакиева. С Анжела Данева разговаря Даниела Чулова-Маркова

Заглавието звучи като код на футуризма. То носи и игра на смисли. Как се спряхте на него?

Доста мислих върху заглавието, защото изложбата като концепция представя Дюлгеров в по-необичайна светлина. Тя се различава от това, което обикновено си представяме като ретроспекция, посветена на история, творчески път и личност. Тъй като в България не разполагаме с много произведения – имам предвид музейни експонати, реших да се опрем на нещо, за което всички говорим, но никой досега не се е опитвал да интерпретира и да покаже в реална среда, използвайки съвременни техники. Затова дълго размишлявах как би се вписала възстановката на футуристичната таверна *Santopalato* (*Светото небце*) в Торино в тази концепция, как би се съчетала с колажите, с манифестите на Маринети и изобщо с атмосферата на 30-те години. В крайна сметка идеята беше да се потопим в духа на епохата и да потърсим нов начин да представим футуризма, като го свържем с личността на Николай Дюлгеров.

На практика изложбата прави разрез на епохата, така ли е?

Всъщност изложбата показва моя опит да пресъздам атмосферата, в която е живял самият Дюлгеров – неговия свят като футурист и като личност. Идеята не е просто да представим Дюлгеров – художника, архитекта или керамика, макар че в областта на керамиката той е работил значително по-малко. По-важното за мен е да покажа средата, формирала неговия творчески и личностен свят.

Изложбата е спектакъл, който съчетава обекти, архитектурна възстановка, аудио-визуално присъствие. Кои бяха отправните точки при създаването ѝ?

Проектът има две основни нива, а впоследствие се оформи и трето. Началото беше свързано със 125-годишнината от рождението на Николай Дюлгеров – юбилей, който не можех да си позволя да премине незабелязано. Досега не е правена подобна ретроспектива, но за мен беше важно тя да не бъде класическа. Всичко започна, когато при мен дойде един студент в магистърската програма, който искаше да се консултира във връзка с дипломната си работа – филм за Николай Дюлгеров. Той вече търсеше неговите наследници. Разпитах го какво си представя и тогава той започна да говори за *Сантопалато*. Това ме върна години назад, когато и аз имах подобни идеи, но така и не успявах да ги реализирам. Младежът ми се стори изключително активен и сериозен. Беше свършил доста работа и вече имаше ясна посока. По онова време в Рим се провеждаше голяма ретроспектива на футуризма, в която Дюлгеров участваше с произведението *Le Sorelle* (*Сестрите*), собственост на галерията в Рим. Съгласих се да разговарям с наследниците на художника. Беше малко след пандемията. Синовете на Дюлгеров откликнаха положително. Организирахме се и заминахме. След завръщането ни студентът сподели, че в библиотеката е открил писма, които привлекли вниманието му. Бях виждала тези писма и преди, но не ги бях разглеждала през погледа на изследовател. Аз самата дотогава не бях изследвала задълбочено Дюлгеров. Единственият ми досег с него беше покрай работата ми в италианските архиви, където бях проучвала матрикулните книги на съответните академии. Писмата промениха фокуса и отключиха следващо ниво на изследването. И още един важен детайл – по време на пътуването ни до Италия, в Албисола Марина, наследниците на Тулио д'Албисола[1] ми подариха няколко тома с кореспонденция. Това бяха писма, адресирани до техния баща и дядо Тулио. Сред тях имаше и писма от Дюлгеров. Те отвориха нова посока.

А кое е третото ниво, за което стана дума?

В крайна сметка тези две линии се сляха и започнаха да се допълват. Тогава реших, че би било чудесно, ако и студентите се включат в проекта. Поводът беше още по-специален, защото, наред със 125-годишнината от рождението на Дюлгеров, отбелязвахме и 100 години от заминаването му за Италия. В обучението по история на изкуството Дюлгеров не присъства достатъчно задълбочено и рядко е обект на специално внимание. Реших, че това е чудесна възможност да ги въвлечем в темата и да им дадем възможност да открият неговото творчество по свой начин.

Колко време отне подготовката на изложбата?

Поканих екипа през есента на 2025 г. и представих идеята, като оставих на всеки възможност самостоятелно да проучи темата и да се запознае с нея. Изпратих писма и до всички колеги в НБУ, които се занимават с изкуства, защото футуризмът е изключително комплексно явление, което обхваща различни сфери и художествени изразни средства. Не се отзоваха много хора, но съм изключително доволна от тези, които се включиха. Филмът например е много точен щрих към цялостната концепция и към духа на футуризма. Искам специално да благодаря на Велислава (Господинова), която се присъедини към проекта. Работихме с екипа в продължение на цяла година.

Дюлгеров сякаш остава в сянка въпреки значимото си място в историята на българското изкуство. Защо?

Художникът често убягва на преподавателите по история на изкуството. Вероятно и самите те не са получили достатъчно информация за него в хода на своето обучение, за да го включат впоследствие в лекциите си. Затова за мен беше важно проектът да привлече вниманието и да даде възможност за комплексен прочит на творчеството му.

Важно е тази ниша на споделено познание да не се прекъсва. Би било интересно да се потърси и обратна връзка. Какво мислите по темата?

Хората, които работиха по проекта, вече знаят кой е Дюлгеров, в продължение на почти една година бяха в непрекъсната емоционална връзка с него и с футуризма. Може би не всички са чели текстове на Дюлгеров или са се задълбочавали пряко в неговото творчество, но със сигурност са се потопили в света на футуризма. Подготвила съм за студентите анкета с няколко въпроса, искам да разбера как са се чувствали при досега си с целия този материал и какво е останало в съзнанието им след съвместната ни работа. Резултатите ще бъдат публикувани като отделен материал. За мен е много интересно да видя как те самите възприемат преживяното.

През 30-те години, когато Николай Дюлгеров е част от футуризма, българското общество сякаш не е било готово да приеме артист с толкова космополитен светоглед и авангардна нагласа. Готова ли е днешната публика за явление като Дюлгеров?

Все още нямаме по-обстойни изводи за реакциите на публиката. Все пак ми се струва важно да обърнем внимание на някои коментари, които вече се появиха. Например във *Facebook* беше публикувано мнение, че Дюлгеров всъщност е по-близък до конструктивизма, тъй като е бил в Германия и е имал досег с Баухаус. Непрекъснато се опитвам да внеса яснота по този въпрос. На хората им е особено приятно да чуят, че един българин е бил в Баухаус, но истината е, че нямаме документи, които да доказват, че Дюлгеров е учил там. Със сигурност е посещавал важни художествени центрове, интересувал се е от новите течения и е бил изключително добре информиран. Не само той, но и много от българските художници от онова време са се чувствали в свои води в международната художествена среда и са имали изразено космополитно мислене. Баухаус е бил важен за него. Възможно е Дюлгеров да е посетил Баухаус, да е присъствал на някоя лекция или дори да се е запознал с представители на школата. Но това е съвсем различно от твърдението, че е бил неин студент и редовно е посещавал занятията.

фотография Милена Янкова

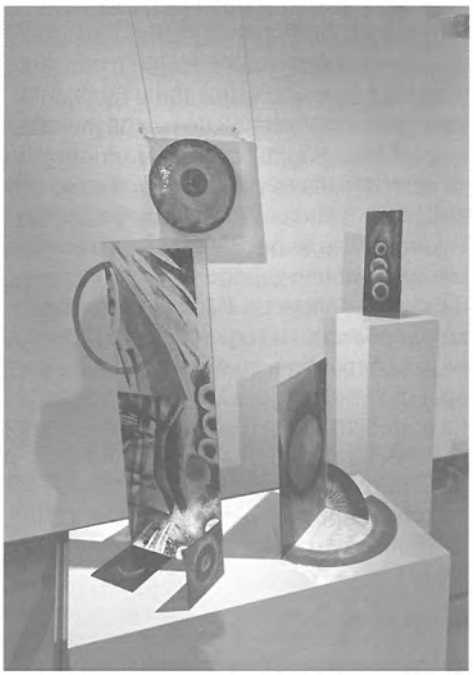

Мястото му във футуризма обаче е безспорно. Така ли е?

Точно така. Самата италианска историография го припознава като футурист. Италианските ни колеги също го разглеждат като такъв. В торинската група той съвсем не е периферна фигура. Разполагаме с ценен документ, за който трябва да благодарим – не само аз, но и цялата колегия, на галерия „Нарчизо“ в Торино. Господин Пинотини и съпругата му са открили в своя архив документ от Венецианското биенале – кратка биографична карта, попълнена собственоръчно от Дюлгеров. В тази карта той ясно е посочил Дрезден, Виена и Торино като свързани с образованието и професионалния му път. Баухаус не фигурира никъде. Трудно ми е да допусна, че би пропуснал подобна образователна институция, ако действително е учил там. И до днес в Торино името на Дюлгеров предизвиква съвсем различна реакция, отколкото у нас. Там той е разпознаваем като част от историята на футуризма, докато в България все още има какво да навакса в

опознаването и осмислянето на неговото наследство.

Какво е посланието, с което искате публиката да запомни тази изложба?

На първо място, искам много повече хора да научат за Николай Дюлгеров. Защото наистина е тъжно, че го познаваме преди всичко като футурист, при това като единствения български представител на това движение. А той е много повече. За него все още няма написана цялостна монография. Предполагам, че причината е в сложността на подобно изследване. Творчеството и документалното му наследство са разпръснати, голяма част от материалите се намират в Италия и именно там трябва да бъде свършена немалка част от изследователската работа. Много ми липсваше точно това, че все още не можем да видим Дюлгеров в неговата цялост – не само като творец, но и като човек. Когато събрах писмата от Италия и България, исках да покажа именно тази по-лична страна. В тях присъства самият човек. Когато четеш нечия кореспонденция, сякаш надникваш в душата на пишещия. Можеш да четеш между редовете, да откриваш чувства, отношения и преживявания, които трудно биха се проявили в официални документи или в изкуствоведски анализи.

В писмата отсъства посредничеството на изследователя, който подбира и тълкува. Читателят остава сам с прочетеното и сам изгражда представата си за човека.

Да, в писмата Дюлгеров коментира неща, които ние може би усещаме и днес, но обикновено възприемаме дистанцирано, без да можем да ги свържем в една цялостна картина. Едно от нещата, които най-силно ме впечатлиха в характера му, е готовността да помага на българите, които са пребивавали в Италия. Той говори с огромна радост и топлота за изложбата на Жорж Папазов в Милано. Дори организира Маринети да отиде и да открие изложбата му. За това разказва с много вълнение в писмата си до Иван Ненов. Писмата му до Асен Василиев са изключително интересни. Двамата са били много близки. В тях Дюлгеров споделя за живота си в Дрезден и Виена, за средата, в която се е движел, за това какво го е впечатлявало. Всичко това изгражда една по-пълнокръвна представа за него.

Изглежда, че в Италия вече има натрупан сериозен изследователски материал, но той все още очаква някой да го систематизира.

Точно така. В Италия е писано много за Дюлгеров, но изследванията са по-скоро фрагментарни. Необходимо е някой да събере огромния материал, който съществува, и да го представи в цялост. Има и едни тетрадки, голяма част от които вероятно са изчезнали. Самият Дюлгеров споменава за тях в писмата си до Иван Ненов. Видях част от тези тетрадки в галерия „Нарчизо“ в Торино, за която вече разказах. Когато ги посетих, ми показаха две или три негови тетрадки, в които е събирал публикации от италианската и международната преса за собствената си работа през годините. Това е истинска съкровищница.

Интересен е и въпросът за отношението към него сред тогавашната художествена критика. Как е бил възприеман в Италия?

Самият Дюлгеров разказва на Иван Ненов, при това с известна обида, че Сирак Скитник не го споменава достатъчно, а обръща повече внимание на Жорж Папазов. Той напомня на Ненов, че много добре знае в какви изложби е участвал и в кои държави е бил канен. Към 1934 г. Дюлгеров вече е разполагал с осем тетрадки, съдържащи отзиви за него. Аз обаче успях да видя само две или три. В Италия Дюлгеров е бил изключително харесван, и то до голяма степен именно заради разнообразието на заниманията си. Изявявал се е в различни области на изкуството и дизайна, а прехраната си е осигурявал и чрез архитектурно проектиране и рекламна дейност. Много показателен е един спомен на неговата внучка. Когато я попитах дали си спомня дядо си, тя ми отговори, че го помни много добре, защото е била на 12–13 години. След училище отивала при него в ателието. Там имало три големи маси, като на всяка от тях се работело по нещо различно. Очевидно Дюлгеров е имал потребност да се изразява едновременно в различни творчески направления. Това е изключително интересна особеност на неговата личност. Може би точно тук се крие една от най-важните следи, които бих искала изложбата да остави – да започнем да възприемаме Дюлгеров не просто като представител на едно художествено течение, а като многопластова личност, чийто творчески свят все още има какво да ни разкрие.

Доста хора биха потърсили политическия нюанс във футуризма. Как гледате на тази връзка и доколко тя е валидна при Дюлгеров?

В нашия проект политическият аспект не е самостоятелна тема. Футуризмът обаче е част от конкретен исторически контекст. През 30-те години на XX век Италия преминава през период на сериозни политически промени, свързани и с възхода на фашизма. Не можем да разглеждаме изкуството от това време, без да отчитаме средата, в която се развива. Вероятно асоциацията между футуризма и фашизма се дължи отчасти и на факта, че Маринети се присъединява към фашистката партия. Това обаче е негов личен избор. Има и други футуристи, които по различни причини се обвързват с политическите движения на своето време. Що се отнася до Дюлгеров, не бихме могли да говорим за подобна политическа обвързаност. Възприемам го преди всичко като искрен идеалист и артист, който остава встрани от тези политически увлечения. Не бива да поставяме всички футуристи под един общ политически етикет само защото са творили в една и съща историческа епоха. Важно е да разграничаваме художествените идеи, личните убеждения и конкретните политически позиции на всеки от тях.

---

[1] Литературен псевдоним на Тулио Мацоти – скулптор, керамик, издател и писател от Италия (1899–1971). *Б.р.*